

Behoefteonderzoek docenten vo en mbo

Publiekssamenvatting

Panteia

Behoefteonderzoek docenten vo en mbo

Publiekssamenvatting

Auteur(s)

Koen Maas, Loïs Verhulst, Marianne van Marwijk

Opdrachtgever

Anne Frank Stichting

Gepubliceerd

Zoetermeer, 10-7-2025

Projectnummer

11223

Versie

3

Status

Definitief

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij Panteia. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van Panteia. Panteia aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

Inleiding

Missie van de Anne Frank Stichting

De Anne Frank Stichting is een onafhankelijke organisatie die de plek beheert waar Anne Frank tijdens de Tweede Wereldoorlog was ondergedoken en waar zij haar dagboek schreef. De stichting brengt haar levensverhaal en haar werk wereldwijd onder de aandacht, mede ter bezinning op de gevaren van antisemitisme, racisme en discriminatie en het belang van vrijheid, gelijke rechten en democratie.

Aanleiding voor het onderzoek

Om uitvoering te geven aan haar missie ontwikkelt de Anne Frank Stichting educatief materiaal voor - en geeft ze scholing aan docenten op een verschillend aantal thema's, zoals:

- Holocausteducatie
- Het voorkomen en bespreekbaar maken van discriminatie zoals racisme, moslimdiscriminatie en antisemitisme
- Het versterken van de democratische rechtsstaat

De Anne Frank Stichting wil graag meer inzicht krijgen in de ondersteuningsbehoeften van docenten bij het behandelen van deze thema's in de klas en de bijbehorende (nieuwe) uitdagingen. Onderzoeksbureau Panteia heeft daarom een behoefteonderzoek uitgevoerd onder docenten in het voorgezet onderwijs (vo) en het middelbaarberoepsonderwijs (mbo).

Doel van het onderzoek: meer inzicht in de ondersteuningsbehoeften van docenten

Het doel van het onderzoek is om meer inzicht te krijgen in de ondersteuningsbehoeften van docenten zodat de Anne Frank Stichting haar educatief aanbod verder kan optimaliseren en beter kan afstemmen op deze behoeften. Op deze wijze kan de Anne Frank Stichting docenten effectiever ondersteunen bij het creëren van een leeromgeving waarin deze belangrijke maatschappelijke vraagstukken op een open en constructieve manier behandeld kunnen worden in de klas.

Het onderzoek is hoofdzakelijk gericht op het inzichtelijk maken van de ondersteuningsbehoefte op drie thema's:

- Holocausteducatie
- Preventie van discriminatie zoals racisme, moslimdiscriminatie, en antisemitisme
- Democratie en democratische waarden

Daarin worden ook de huidige ervaringen en de mogelijke uitdagingen die docenten tegenkomen bij het behandelen van deze thema's in de klas meegenomen: wat werkt wel en wat werkt niet.

Resultaat: Een intern document aangevuld met een openbare samenvatting

Het resultaat van het onderzoek is in de eerste plaats een intern document dat de Anne Frank Stichting kan gebruiken om hun aanbod verder te optimaliseren en aan te passen. De Anne Frank Stichting en de onderzoekers denken dat de uitkomsten echter ook voor docenten zelf, andere instellingen en beleidsmakers interessant zijn. Daarom hebben we besloten om deze samenvatting van het onderzoek publiek beschikbaar te stellen.

Onderzoeksmethode

Het betreft een kwalitatief onderzoek waarbij is gestuurd op kwalitatieve representativiteit: een zo volledig mogelijk beeld van alle verschillende houdingen, meningen en gedragingen die bestaan onder docenten. Dit is gebeurd door in het onderzoek een balans te zoeken in de verscheidenheid aan docenten:

- op de verschillende onderwijsniveaus,
- uit zowel onder- als bovenbouw op het vo,
- met verschillende vakdisciplines,
- uit verschillende provincies.

Het eerste onderdeel van het onderzoek bestond uit een online enquête onder 172 docenten in het vo en het mbo. Daarvan gaf 86% les op het vo en 14% op het mbo. In de tabel hieronder staat de verdeling van deze docenten over de verschillende onderwijsniveaus aangegeven.¹

Verdeling docenten enquête naar lesniveau (n=172)

Niveau	%
Vmbo	47%
Havo	47%
Vwo/gymnasium	55%
Mbo 1 of 2	12%
Mbo 3 of 4	9%

Bron: Panteia, 2025

Van de 148 docenten die lesgeven op het voortgezet onderwijs, geeft 71% les in de onderbouw en 82% in de bovenbouw. De meeste docenten die de enquête hebben ingevuld gaven geschiedenis (34%) gevolgd door docenten burgerschap (21%) en maatschappijleer/maatschappijwetenschappen (19%). Docenten uit Zuid-Holland (20%) en Noord-Holland (17%) vulden de enquête het vaakst in.

Deze enquêteresultaten zijn aangevuld met diepte-interviews onder in totaal 21 docenten verspreid over het praktijkonderwijs, vo (vmbo, havo, vwo/gymnasium) en het mbo.

Leeswijzer

In deze samenvatting van het onderzoek gaan we achtereenvolgens in op:

- Hoe de thema's (holocaust, discriminatie en democratie) aan bod komen in de klas of op school.
- Behoeft van docenten aan lesmateriaal
- Behoeft van docenten aan scholing
- Verschillen tussen het vo en het mbo
- Aandachtspunten voor de Anne Frank Stichting bij ontwikkeling van hun aanbod

¹ Aangezien docenten les kunnen geven aan meerdere onderwijsniveaus tellen de percentages niet op tot 100%.

Hoe komen de thema's aan bod in de klas of op school?

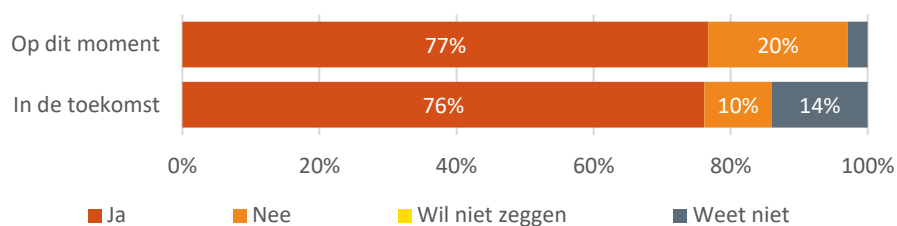
Uit het onderzoek blijkt dat alle drie de thema's regelmatig worden besproken. Hieronder gaan we per thema verder in op de exacte uitkomsten. Actuele gebeurtenissen worden vaak aangegrepen om deze onderwerpen bespreekbaar te maken. Docenten gebruiken hiervoor diverse middelen zoals gastsprekers, video's en excursies om leerlingen actief bij de les te betrekken.

De uitkomsten uit de enquête staan hier centraal. Het beeld dat hieruit naar voren komt is aangevuld met de inzichten uit de verschillende interviews.

Thema: Holocaust

Iets meer dan drie kwart van de docenten geeft aan dat de Holocaust op dit moment besproken wordt in de les en/of klas of dat het op een andere manier ter sprake komt. Verder geeft ook ongeveer drie kwart van de docenten aan dat ze het thema in de toekomst zullen bespreken in de les, in de klas of daarbuiten.

Bespreek jij het thema Holocaust op dit moment op school en verwacht je dat je dit thema in de toekomst ter sprake komt? (n=172)

Bron: Panteia, 2025

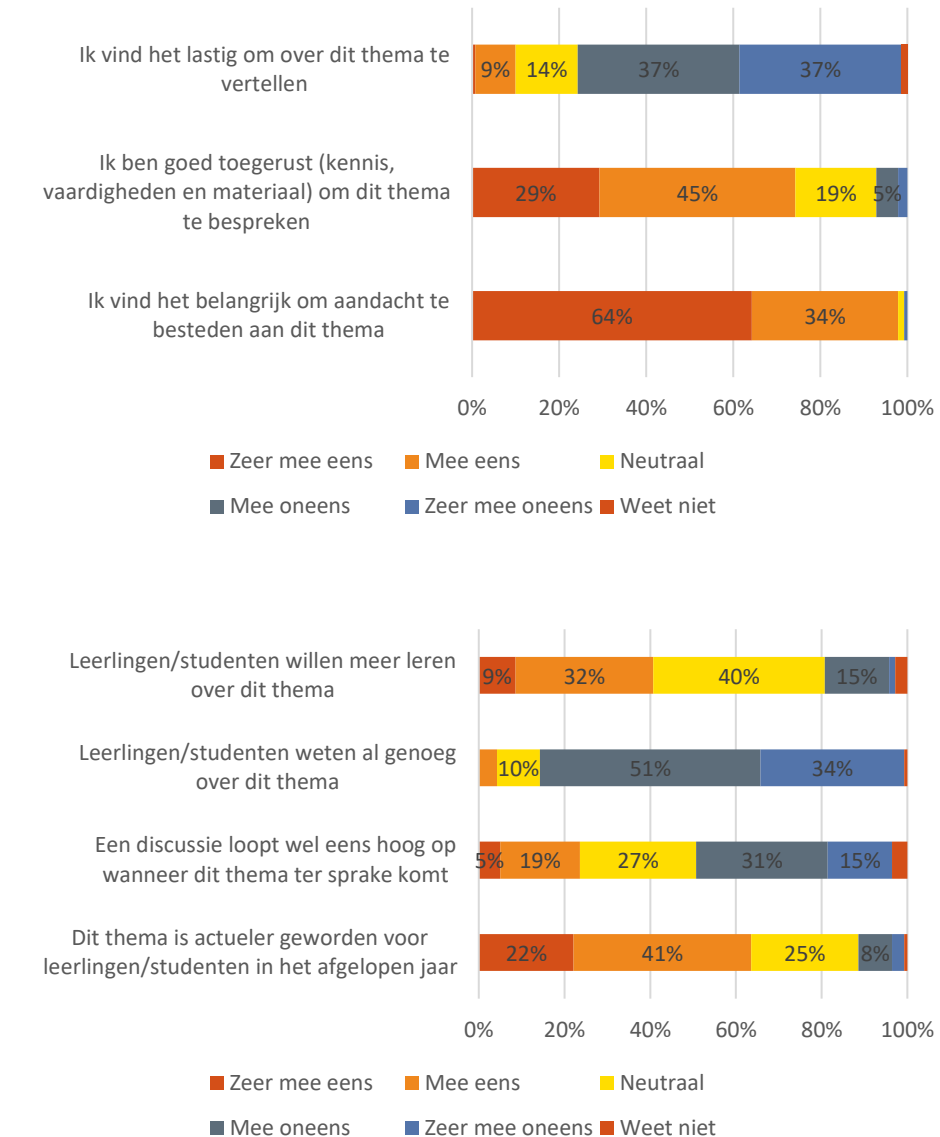
Uit de enquête blijkt dat de Holocaust voornamelijk behandeld wordt in het voortgezet onderwijs, met name in geschiedenislessen. In het mbo wordt het thema meestal niet apart behandeld, maar meer in de context van discriminatie zoals antisemitisme.

Bijna alle docenten die de enquête invulden vinden het belangrijk om aandacht te besteden aan de Holocaust (98%) en 74% vindt ook dat ze goed toegerust zijn om het thema te bespreken. Slechts 10% van de docenten vindt het lastig om over de Holocaust te vertellen (zie onderstaande figuur).

Uit de enquête komt verder naar voren dat 41% van de docenten denkt dat leerlingen en studenten bereid zijn meer te willen leren over het thema. De docenten vinden het belangrijk dat het thema voldoende aandacht krijgt. Deze docenten geven aan dat er bij studenten vooral behoefte is aan uitleg over hoe de Holocaust heeft kunnen plaatsvinden. Leerlingen en studenten die zich verdiepen in het onderwerp ervaren vaak afschuw of verbijstering en er is ook onbegrip over passiviteit van omstanders. Er is behoefte aan lesmateriaal dat de impact van de gebeurtenissen van de Holocaust persoonlijker maakt, bijvoorbeeld door excursies naar belangrijke plekken van toen of verhalen van overlevenden. Dit laatste is inmiddels bijna onmogelijk geworden.

Stellingen over het bespreken van het thema Holocaust (n=140)

Bron: Panteia, 2025

In de interviews vertellen docenten dat de Holocaust als onderwerp voor een deel van de leerlingen en studenten ver van hen af staat, omdat het voor velen voelt als iets uit een ver verleden. Deze leerlingen/studenten maken eerder vergelijkingen met het heden en trekken parallellen met actuele gebeurtenissen, zoals de oorlog in Gaza. Een meerderheid van de docenten uit de enquête stelt dan ook dat het thema actueler is geworden voor leerlingen en studenten in het afgelopen jaar (63%).

Docenten die het wel lastig vinden om het onderwerp te bespreken geven daarvoor verschillende redenen, zoals:

- Het is een zwaar en gevoelig onderwerp
- De jonge leeftijd in de onderbouw van het voorgezet onderwijs

- Kritische reacties bij het bespreken van het thema bij oudere leerlingen en studenten.

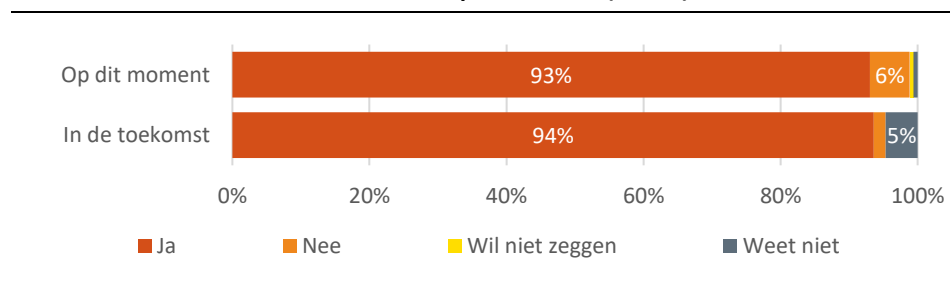
Bijna een kwart van alle ondervraagde docenten zegt dat een discussie wel eens hoog oploopt als het thema wordt besproken. Een voorbeeld hiervan is een leerling die het wel best vindt wat er in het verleden met de Joden is gebeurd en daar als argument de huidige oorlog in Gaza voor gebruikt.

Een drempel om de Holocaust te bespreken in de klas zijn de nieuwe of moeilijke woorden die bij het thema horen, zoals onder andere het woord Holocaust zelf. Docenten kiezen er in dit geval bijvoorbeeld voor om te spreken over de Jodenvervolgung tijdens de Tweede Wereldoorlog. Een aantal docenten op het vmbo, mbo niveaus 1 en 2 en een docent in een Internationale Schakel Klas (ISK) gaven tijdens de interviews ook aan dat het gebruikte taalniveau van invloed is op in hoeverre zij het onderwerp met voldoende diepgang kunnen bespreken.

Thema: Discriminatie

Discriminatie is het meest besproken thema in zowel vo als mbo. Meer dan 90% van de docenten bespreekt het thema nu en verwacht dit ook in de toekomst te blijven doen (zie de figuur hieronder).

Bespreek jij het thema discriminatie op dit moment op school en verwacht je dat je dit thema in de toekomst ter sprake komt? (n=172)

Bron: Panteia, 2025

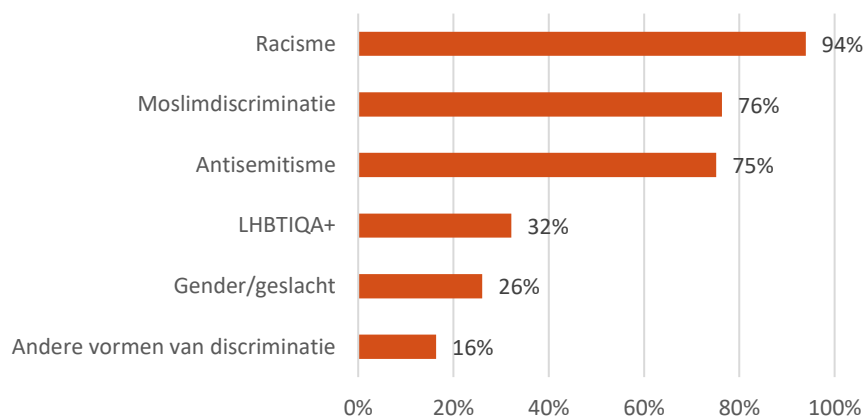
Racisme is de meest besproken vorm van discriminatie in de les of op school (94%). Dit wordt gevolgd door moslimdiscriminatie (76%) en antisemitisme (75%), zoals te zien in de figuur hieronder. Docenten koppelen het behandelen van het thema discriminatie vaak aan actuele gebeurtenissen of de persoonlijke leefwereld van de jongeren, zo blijkt uit de interviews. Bijvoorbeeld in de context van stage of arbeidsmarktdiscriminatie. Wanneer discriminatie ter sprake komt in het kader van persoonlijke ervaringen van leerlingen dan kunnen discussies vaker hoog oplopen. Dit komt dan omdat leerlingen vaker hoger in hun emotie zitten. Er is behoefte bij de meerderheid van de docenten die we hebben gesproken aan handvatten om deze gesprekken goed te begeleiden en om een veilige sfeer in de klas te waarborgen.

Een breed gedragen zorg van docenten uit de interviews met betrekking tot het bespreken van het thema discriminatie is de invloed van de media. Leerlingen en studenten nemen veel direct over uit de media, zowel Nederlandse als internationale media, van sociale media en van hun directe omgeving. In de praktijk betekent dit dat leerlingen alleen informatie krijgen binnen hun 'nieuwsbubbel'. Andere informatie, invalshoeken of inzichten die daarbuiten vallen worden bij voorbaat uitgesloten. Dit

zorgt ervoor dat er veel context ontbreekt bij het consumeren van de informatie en dat de kans op het consumeren van desinformatie groter is. Dit voorgaande maakt het ook geregeld lastiger voor docenten om een open discussie te voeren over het thema, waar echt naar elkaar geluisterd wordt door leerlingen.

Vormen van discriminatie die volgens docenten ter sprake komen in de les of op school (n=165)

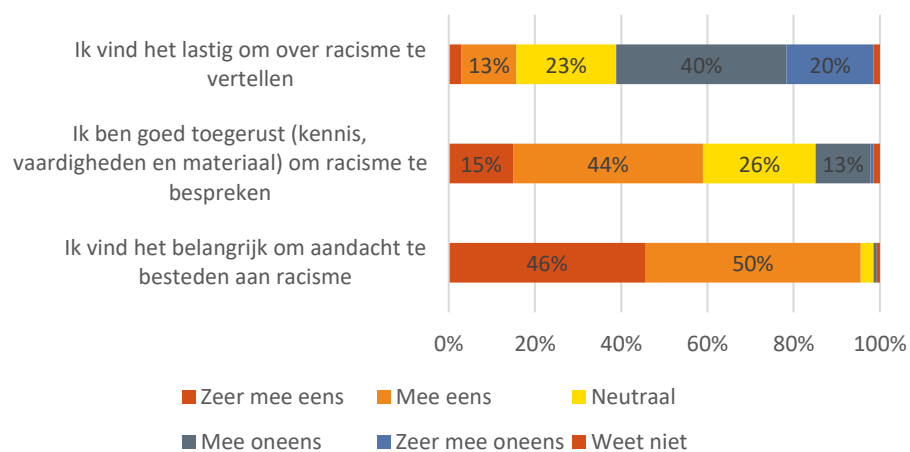

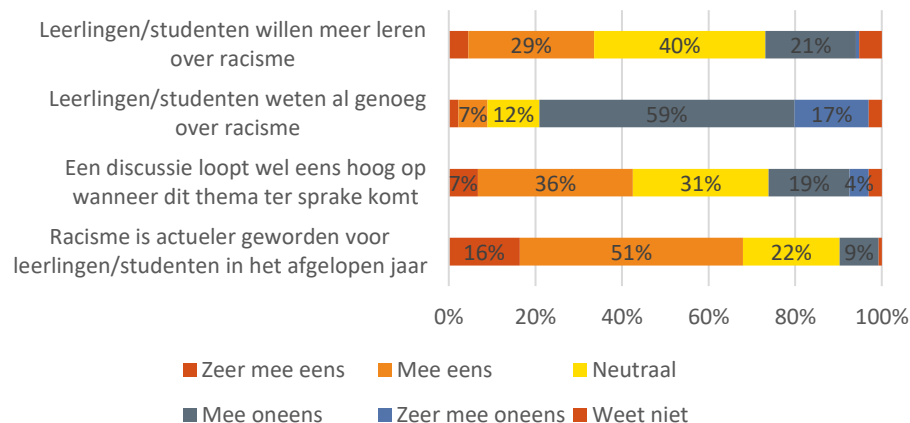
Bron: Panteia, 2025

Racisme

Uit de enquête blijkt dat bijna alle docenten het belangrijk vinden om aandacht te besteden aan racisme (96%) en 59% vindt ook dat ze goed toegerust zijn om het thema te bespreken. Twee derde van de docenten stelt dan ook dat het thema actueler is geworden voor leerlingen en studenten in het afgelopen jaar. Een derde van de docenten denkt dat leerlingen en studenten bereid zijn om meer te leren over het thema en 76% van de docenten geeft aan dat leerlingen en studenten onvoldoende weten over racisme.

Stellingen over het bespreken van het thema racisme (n=134)

Bron: Panteia, 2025

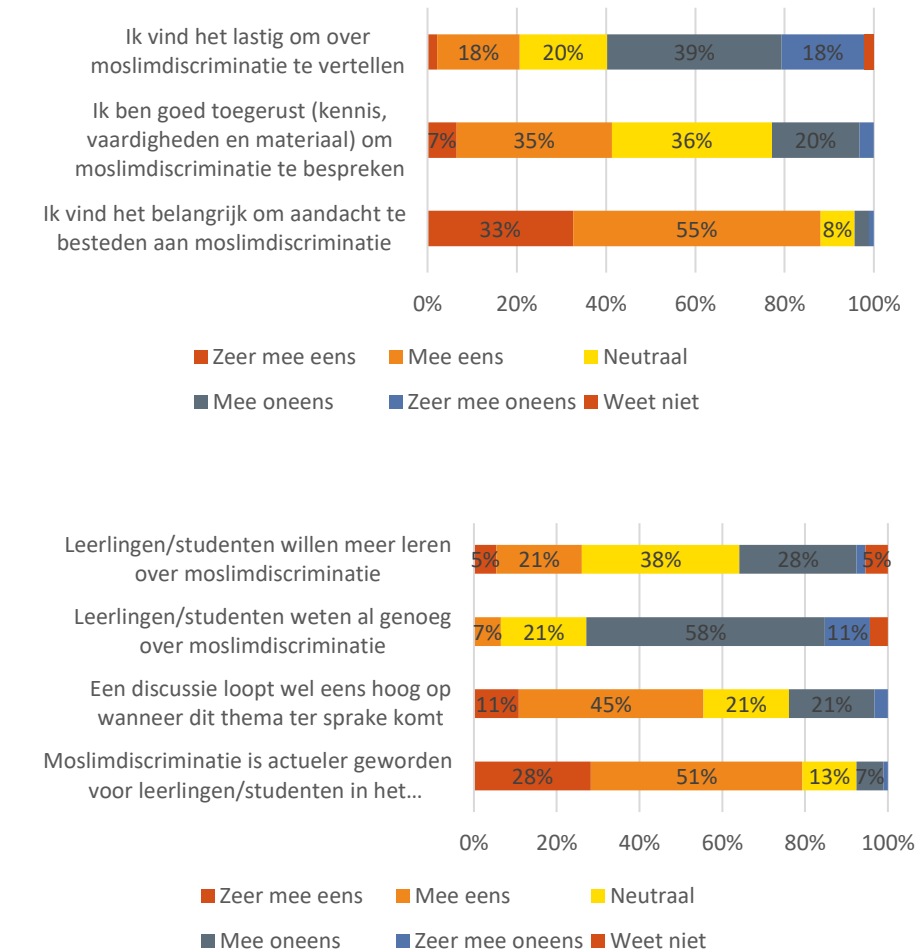
Volgens een paar docenten, gesproken in de interviews, worden er bijvoorbeeld racistische grappen gemaakt door leerlingen zonder dat zij zich bewust zijn dat dit een racistische opmerking is. Deze docenten maken zich daarnaast ook zorgen over het terloopse gebruik van de term waardoor het zijn kracht verliest en in echte racistische situaties minder serieus genomen wordt. Bovendien spelen, net als bij de andere vormen van discriminatie, ook hier de actualiteit, politiek en (sociale) media een grote rol in beeldvorming, zo geven de docenten aan.

In klassen waarin een grotere diversiteit aan leerlingen met verschillende afkomsten en culturele achtergronden aanwezig is, komt het onderwerp vaker ter sprake in de persoonlijke sfeer zo blijkt uit meerdere interviews. In deze gevallen hebben leerlingen dan vaak zelf racisme meegemaakt. Dit is echter geen breed gedeeld beeld, want in meerdere andere interviews wordt door docenten ook benoemd dat racisme binnen hun school zelf nauwelijks speelt bij leerlingen. Deze docenten verklaren dit door een grotere homogeniteit van leerlingen in de klas. De leerlingen benoemen in de klas in elk geval zelf geen slachtoffer van racisme te zijn.

Moslimdiscriminatie

Een grote meerderheid van de docenten vindt het belangrijk om aandacht te besteden aan moslimdiscriminatie (88%) en meer dan de helft denkt ook goed toegerust te zijn om het thema te bespreken (57%). 79% van de docenten stelt ook dat het thema actueler is geworden voor leerlingen. Verder geeft 26% van de docenten aan dat zij denken dat leerlingen en studenten bereid zijn om meer te leren over het thema en 69% van de docenten geeft aan dat leerlingen en studenten onvoldoende weten over moslimdiscriminatie. Tot slot geeft 56% aan dat een discussie wel eens hoog oploopt als het thema wordt besproken (zie onderstaande figuur).

Stellingen over het bespreken van het thema moslimdiscriminatie (n=92)

Bron: Panteia, 2025

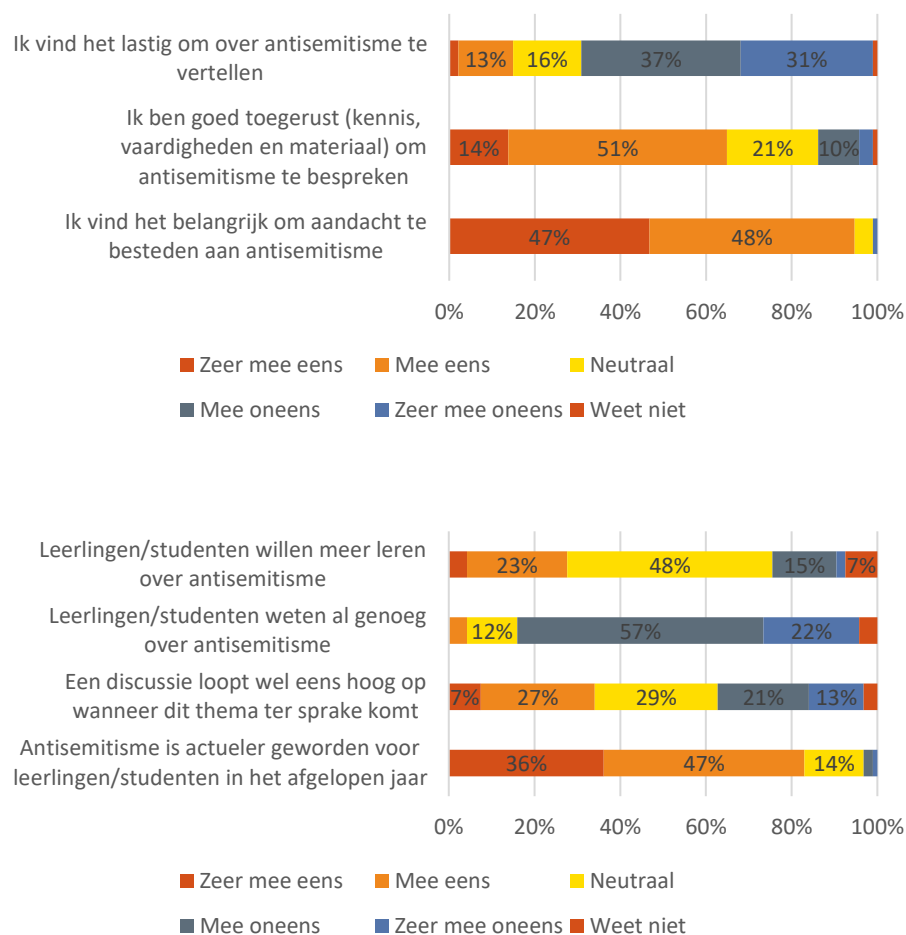
Uit de interviews blijkt dat het bespreken van moslimdiscriminatie in de klas met name ter sprake komt naar aanleiding van actualiteiten, zoals discussies over het inperken van de immigratie in Nederland, in klassen waar een grotere diversiteit aan afkomsten en culturele achtergronden aanwezig is.

Docenten kunnen over het algemeen goed inschatten of leerlingen in een klas zich veilig genoeg voelen om hun mening te uiten en of er ruimte is voor een respectvolle discussie. Docenten zoeken hierbij naar een manier waarop ze het thema gelinkt aan de actualiteit ter sprake kunnen brengen zonder dat ze daar als docent hun eigen persoonlijke overtuiging in leggen. Docenten zijn vaker dan bij het thema antisemitisme onzeker over het ter sprake brengen van het thema, zo blijkt uit de interviews. Ook zijn ze er minder zeker van dat ze discussies hierover in goede banen kunnen leiden.

Antisemitisme

Bijna alle docenten vinden het belangrijk om aandacht te besteden aan antisemitisme (95%) en 65% vindt ook dat ze goed toegerust zijn om het thema te bespreken. Een grote meerderheid van de docenten (83%) stelt dan ook dat het thema actueler is geworden voor leerlingen en studenten in het afgelopen jaar. De actuele gebeurtenissen rondom de oorlog tussen Israël en Hamas versterken antisemitisch sentiment en antisemitische uitingen van leerlingen en studenten, zo geven verschillende docenten aan in de interviews. Ongeveer een kwart van de docenten denkt dat leerlingen en studenten bereid zijn meer te willen leren over antisemitisme en nog eens de helft staat hier neutraal in (zie onderstaande figuur). Net als bij het thema Holocaust geven docenten ook voor het thema antisemitisme aan dat er bij een deel van de leerlingen sprake is van onwetendheid en gebrek aan kennis onder de leerlingen en studenten. 79% van de docenten geeft aan dat leerlingen en studenten niet voldoende weten over antisemitisme.

Stellingen over het bespreken van het thema antisemitisme (n=94)

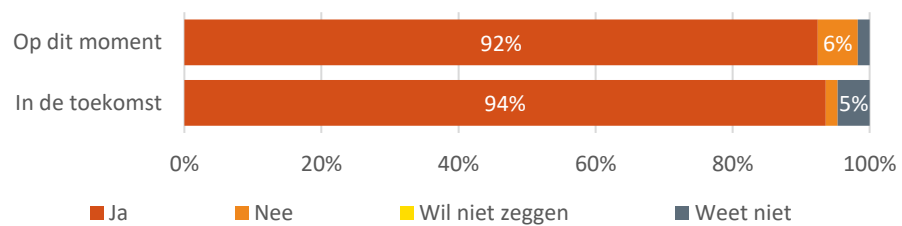
Bron: Panteia, 2025

In tegenstelling tot bij de thema's racisme en moslimdiscriminatie werd er, op één interview na, niet gesproken over antisemitisme richting leerlingen zelf.

Thema's: Democratie en democratische waarden

Op dit moment bespreekt 92% van de docenten het thema democratie en democratische waarden in de les en/of klas of daarbuiten. In de toekomst verwacht 94% van de docenten dat democratie en democratische waarden als thema ter sprake zal komen. Dit thema bespreken docenten vooral binnen de vakken maatschappijleer en burgerschapsonderwijs.

Komt het thema democratie en democratische waarden op dit moment ter sprake en verwacht je dat dit thema in de toekomst ter sprake komt? (n=172)

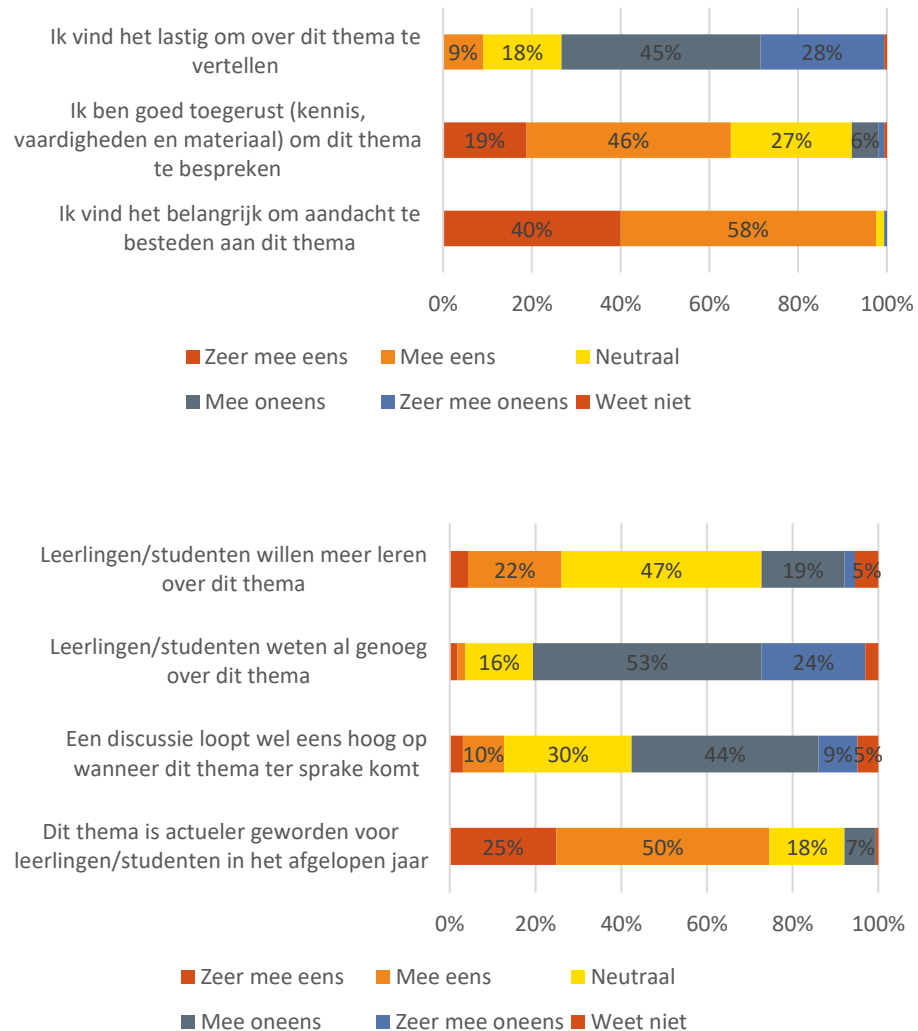

Bron: Panteia, 2025

Bijna alle docenten vinden het belangrijk om aandacht te besteden aan het thema democratie en democratische waarden (98%). Verder vindt 65% dat ze goed toegerust zijn om het thema te bespreken.

75% van de docenten stelt dat het thema actueler is geworden voor leerlingen en studenten in het afgelopen jaar. Verder geeft 24% van de docenten aan dat leerlingen en studenten bereid zijn om meer te leren over het thema en maar 4% vindt dat de kennis over democratie en democratische waarden onder leerlingen en studenten voldoende is. Docenten geven in de enquête aan dat studenten soms cynisch zijn over democratie en minder vertrouwen hebben in instituties. Slechts 13% zegt dat een discussie wel eens hoog oploopt als het thema wordt besproken (zie onderstaande figuur). Dit is het laagste percentage in vergelijking met de antwoorden op dezelfde stelling voor de andere thema's. Dit komt omdat dit thema minder persoonlijk is voor leerlingen dan de andere thema's, zo lichten verschillende docenten toe in de interviews.

Stellingen democratie en democratische waarden (n=165)

Bron: Panteia, 2025

In de interviews geven docenten aan dat er met betrekking tot dit thema met name behoefte is aan lesmateriaal dat democratische waarden concreet en relevant maakt voor de belevingswereld van jongeren. Docenten proberen het onderwerp meer naar de leerlingen toe te brengen door te bespreken hoe beslissingen die worden genomen in een democratie ook hen aangaan.

Behoefte van docenten aan lesmateriaal

Uit de gesprekken met de docenten blijkt een brede behoefte te bestaan aan aanvullende ondersteuning in het lesmateriaal of de lesinvulling. In de enquête geeft ook 99% van de docenten aan ten minste voor één van de thema's (aanvullende) ondersteuning te kunnen gebruiken. In de vorm van ondersteuning die docenten graag ontvangen zijn wel verschillen aan te wijzen (zie de tabel op de volgende pagina). De voorkeur gaat uit naar korte, flexibele lessen die gemakkelijk in bestaande lesprogramma's passen. Uit de gesprekken blijkt dat docenten veel tijd besteden aan

het aanpassen van bestaand materiaal, omdat het niet altijd aansluit bij hun onderwijspraktijk.

Behoefte aan:

- Activerend lesmateriaal:
 - Praktische opdrachten, zoals het maken van posters of werkstukken, die leerlingen stimuleren om (gezamenlijk) met het onderwerp aan de slag te gaan.
 - Short-form videomateriaal gekoppeld aan opdrachten dat leerlingen uitdaagt tot zelf kritisch nadenken.
 - Spelvormen. Kan fysiek door leerlingen te vragen om fysiek te bewegen in het klaslokaal of bijvoorbeeld in groepjes met doormiddel van een kaartspel
- Neutraal geformuleerd lesmateriaal dat verschillende perspectieven belicht zonder een sturende mening vanuit de methode of de docent bij leerlingen neer te leggen.
- Actuele lesinhoud zoals casussen en opdrachten die aansluiten bij recente gebeurtenissen.

Bij het ontwikkelen van lesmateriaal is het voor de Anne Frank Stichting belangrijk om ook materiaal aan te bieden dat regionaal aansluiting biedt. Docenten van scholen in provincies buiten de Randstad sluiten in hun lessen graag aan bij regionale gebeurtenissen en bekende personen of plekken uit de regio, zowel actueel als in het verleden.

Behoefte aan onderstaande vormen van (aanvullende) ondersteuning per thema²

		Moslim- Holocaust (n=140)	discriminatie (n=126)	Anti semitisme (n=124)	Racisme (n=155)	Democratie en democratische waarden (n=165)	Totaal (n=172)
Losse lessen die door het jaar heen gebruikt kunnen worden		48%	62%	60%	63%	59%	73%
Korte werkvorm, van maximaal 15 minuten		53%	57%	54%	61%	57%	70%
Gastprekers		52%	52%	52%	53%	36%	67%
Video's		60%	56%	57%	57%	54%	65%
Excursies		58%	36%	38%	39%	42%	62%
Een compleet lesplan met opvolgende lessen		36%	29%	29%	31%	28%	45%
Materiaal voor presentatie en werkstukken		39%	33%	34%	33%	28%	39%
Andere ondersteuning		4%	6%	6%	5%	4%	6%
Ik heb geen (aanvullende) ondersteuning nodig		6%	10%	7%	7%	11%	1%

Bron: Panteia, 2025

Behoefte van docenten aan scholing

Naast lesmateriaal hebben docenten ook behoefte aan scholing om deze thema's beter te kunnen behandelen. Van de ondervraagde docenten geeft 86% aan interesse te hebben in scholing.

Onder de docenten die graag scholing willen voor één of meerdere thema's worden een workshop (44%), online cursus (33%) en samenwerking met collega's (28%) het meest genoemd. In de onderstaande tabel staat de behoefte uitgesplitst naar thema en naar soort scholing.

² De 'n' in deze tabel duidt het aantal docenten dat vragen over dit thema hebben gekregen omdat zij dit thema als relevant hebben aangemerkt. De percentages in elke kolom hebben telkens betrekking op deze 'n'. Voorbeeld: Het aantal docenten dat geen behoefte heeft aan ondersteuning op het thema holocaust bedraagt 6% van de 140 docenten.

Behoefte aan onderstaande vormen van scholing per thema³

	Holocaust (n=140)	Moslim- discriminatie (n=126)	Anti semitisme (n=124)	Racisme (n=155)	Democratie (n=165)	Totaal (n=172)
Workshop	34%	36%	39%	35%	33%	44%
Online cursus	24%	27%	29%	28%	26%	33%
Samenwerking met collega's	19%	23%	22%	25%	25%	28%
Een fysieke training met rollenspel	16%	21%	20%	23%	15%	24%
Een fysieke training zonder rollenspel	10%	13%	11%	11%	11%	13%
Individuele coaching	4%	3%	6%	6%	4%	8%
Ik heb geen behoefte aan scholing	44%	37%	33%	35%	39%	14%

Bron: Panteia, 2025

Samenwerking met collega's: binnen of buiten de eigen instelling?

Bij het aangeven van de ondersteuningsbehoefte denken docenten verschillend over de invulling van de scholing, zo blijkt uit de interviews. Hierbij speelt voornamelijk dat een deel van docenten graag de scholing volgt op de eigen onderwijsinstelling, al dan niet met een groep docenten van de eigen instelling. Dit kan bijvoorbeeld een invulling zijn van een studiedag. Andere docenten willen graag leren van hoe docenten op andere onderwijsinstellingen de thema's behandelen. Ook dit willen ze graag fysiek doen, maar dit hoeft niet noodzakelijk op de eigen onderwijsinstelling te zijn zolang de plek van de scholing niet al te ver weg ligt.

De inhoud van de workshops en trainingen moet activerend zijn

De fysieke workshops en trainingen moeten activerend zijn voor docenten, net als bij het lesmateriaal voor studenten. Docenten geven hierbij in de interviews verschillende voorbeelden:

- Na een korte uitleg zelf aan de slag kunnen met uitwerken van een lesvorm die op hun persoonlijke situatie van toepassing is en vooral daar feedback op krijgen. Hierbij kunnen per gegeven vak veel verschillen ontstaan. Hierbij kan intervisie van andere docenten die hetzelfde vak doceren wellicht helpen.
- Het oefenen met situaties die voorkomen in de klas:
 - Het bespreken van Nederlandse normen en waarden, maar hoe doe je dit neutraal?
 - Een leerling voelt zich gediscrimineerd, hoe ga je daar mee om?
 - Een student bagatelliseert de Holocaust, wat doe ik daarmee?

³ De 'n' in deze tabel duidt het aantal docenten dat vragen over dit thema hebben gekregen omdat zij dit thema als relevant hebben aangemerkt. De percentages in elke kolom hebben telkens betrekking op deze 'n'. Voorbeeld: Het aantal docenten dat geen behoefte heeft aan ondersteuning op het thema holocaust bedraagt 44% van de 140 docenten.

Verschillen tussen onderwijsniveaus

Hoewel zowel vo- als mbo-docenten de thema's behandelen, zijn er enkele verschillen aan te duiden:

- In de bovenbouw van het vo zijn klassiekere lesmethoden, zoals boeken en theorie, gangbaarder. In het mbo wordt een actievere, praktijkgerichte aanpak al vaker toegepast. Op beide niveaus is echter meer vraag naar interactieve werkvormen en opdrachten.
- In het vo, met name op havo en vwo, ligt de nadruk bij het thema democratie op politieke systemen en internationale verhoudingen. In het mbo wordt meer aandacht besteed aan de rechten en plichten van burgers en de praktische toepassing van democratie.
- In het vo komt de Holocaust vaker voor in geschiedenis- en maatschappijlessen. In het mbo wordt dit onderwerp minder direct behandeld.
- In vergelijking met het vo wordt op het mbo antisemitisme relatief vaker besproken.
- Mbo-docenten hebben op het thema democratie en democratische waarden vaker behoefte aan materiaal over het onderwerp meerderheid/minderheid dan vo-docenten.

Specifieke behoefte praktijkonderwijs

Naast het verschil tussen de behoefte op het vo en het mbo komt uit een interview met drie docenten uit het praktijkonderwijs ook nog een specifieke behoefte met betrekking tot dit niveau naar boven. In dit gesprek werd ook benadrukt door de docenten dat zij van hun collega's op andere praktijkscholen dezelfde geluiden horen en tegen dezelfde drempels aanlopen. Het praktijkonderwijs maakte initieel echter geen onderdeel van de enquête, dus er is meer onderzoek nodig onder deze specifieke groep docenten om deze uitkomsten te onderbouwen met cijfers.

Uit dit gesprek komt naar voren dat scholen in het praktijkonderwijs nu standaard terugvallen op methodes uit het mbo, vo en basisonderwijs, maar dit materiaal is vaak te moeilijk of juist te kinderachtig. Het kost docenten tijd om het materiaal verder toe te spitsen op hun doelgroep. Deze tijd is er niet op elke praktijkschool. De doelgroep, leerlingen van 12 tot 18 jaar met een leerachterstand, heeft baat bij lesmateriaal met korte teksten, duidelijke visuele ondersteuning en actieve werkvormen, zoals bijvoorbeeld het maken van posters of andere werkstukken. Digitale toetsen over de thema's zijn minder geschikt door de korte spanningsboog van deze leerlingen. Ontwikkeling van passend materiaal vraagt om samenwerking met het praktijkonderwijs en kan bijvoorbeeld getest worden via een pilot.

Aandachtspunten voor de Anne Frank Stichting bij ontwikkeling van hun aanbod

Om docenten beter te ondersteunen bij het behandelen van deze thema's, worden de volgende aanbevelingen gedaan:

- **Flexibel en activerend lesmateriaal ontwikkelen:** korte lessen of werkvormen met gebruik van een activerende werkvormen in combinatie met videomateriaal.
- **Ondersteuning bieden voor scholen om op excursie te gaan:** ondersteun scholen financieel of anderzijds om klassen op meer excursies te sturen.
- **Scholing en intervisie aanbieden:** waarbij docenten praktische vaardigheden opdoen hoe zij om kunnen gaan met moeilijke situaties in de klas en ervaringen kunnen delen.
- **Actueel en toegankelijk materiaal aanbieden:** materiaal moet niet al te veel aanpassingen door de docent direct inzetbaar zijn en aansluiten bij maatschappelijke ontwikkelingen. Belangrijk is om het materiaal ook up-to-date te houden.
- **Een database met gastsprekers en betrouwbare bronnen opzetten:** zodat docenten eenvoudig betrouwbare externe expertise kunnen opzoeken en daaruit een selectie kunnen maken.
- **Didactische handvatten ontwikkelen:** om docenten te ondersteunen in het voeren van genuanceerde discussies in de klas.

